

Karel Blei

ZONDER MYSTIEK HOUDEN WIJ HET NIET VOL

De spiritualiteit van Jurjen Beumer

Narratio

ZONDER MYSTIEK HOUDEN WIJ HET NIET VOL

De spiritualiteit van Jurjen Beumer

door

Karel Blei

Narratio

Verantwoording foto's:

omslag en pagina 110: Kerk Zonder Grenzen, Bloemendaal
overige foto's uit familiearchief Jurjen Beumer

ISBN 978 90 5263 241 4
NUR 707

© 2013 uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem
tel. 0183 62 81 88 fax 084 739 29 45 email: lvdherik@narratio.nl
Actuele informatie is te vinden op www.narratio.nl en via de
boeksignalering van www.boekentafels.nl.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Inleiding	5
Afkomst, studiejaren	9
Betrokken in de basisbeweging	14
Aandacht voor de binnenkant	18
Van de IJmond naar Haarlem	22
Uitbouw van 'Stem in de Stad'	26
Zoektocht	30
De gemeente tussen droom en werkelijkheid	36
In gesprek met nieuwe-tijds-denkers	41
Theologische verdieping	43
Mikkend op een leerstoel diaconaat	46
Voortgezet gesprek met 'New Age'	49
Contouren van een diaconale theologie	55
Biograaf van inspirerende voorgangers	63
Verdere bezinning op het 'nieuwe diaconaat'	71
Diaconaat en spiritualiteit	79
Theologie als meditatie	89
De laatste jaren.	96
Evaluatie	101
Noten	105
Literatuur	107

INLEIDING

Het is verbazend, te zien hoe snel ons geestelijk klimaat verschuift. In de jaren zestig van de vorige eeuw heerste het optimisme: er zat vernieuwing in de lucht. Zouden, in kerk én maatschappij, oude, verstarde tegenstellingen kunnen worden overwonnen? Dát was waar het om ging. In de jaren zeventig veranderde dat. De traditionele posities en structuren bleken taaier dan verwacht; er ontstond nieuwe polarisatie. Vernieuwing, dat werd wel duidelijk, zou pas kunnen worden bereikt met en na moeizame strijd. Velen lieten zich mobiliseren, bijvoorbeeld in vredesdemonstraties. Maar was dat geen vechten tegen de bierkaai?

Of - was heel die inzet voor vernieuwing overbodig? In de jaren negentig leek de nieuwe wereld ons zowaar pardoos in de schoot te zijn gevallen. De Berlijnse muur was bezweken, het ijzeren gordijn verdwenen, de ideologische tegenstelling tussen Oost en West behoorde tot het verleden. Er werd zelfs gesproken over 'het einde van de geschiedenis'.¹ Dat bleek weliswaar niet te kloppen: er doken al spoedig nieuwe tegenstellingen, nieuwe dreigingen op. De Amerikaanse filosoof Samuel Huntington publiceerde in 1996 zijn boek over 'de botsing van de beschavingen'.² Hij voorzag dat er ook in de toekomst spanningen en conflicten zouden zijn, alleen: niet zozeer tussen staten als wel tussen culturen; het zou verstandig zijn, een strategie te ontwikkelen die dát zou kunnen opvangen. Toen op 11 september 2001 twee door moslimextremisten gekaapte vliegtuigen zich in de torenflats van het World Trade Center in New York boorden leek dat een bevestiging van Huntington's toekomstvisie. Wordt onze wereld nu bepaald door een tegenstelling tussen het (postchristelijke) Westen en de Islam?

Volgens sommigen (velen?) is dit inderdaad de huidige situatie. Anderen stellen zich tegen deze gedachte nadrukkelijk teweer. Maar daarnaast manifesteert zich vooral een neiging tot concentratie op het innerlijk. In plaats van het gemeenschappelijk vernieuwingsenthousiasme van vroeger is er nu, in brede kring, de gerichtheid op

ieders eigen persoonlijke gevoelens en belevingen. Een vernieuwingsenthousiasme, een inzet voor een betere wereld, voert niet meer de boventoon. Het gaat nu vooral over de vraag hoe 'ik' het geloof, het 'goddelijke', het 'mysterie' kan ervaren; hoe 'ik' daaraan kan groeien, rijker mens kan worden. Vaak valt in dit verband het woord 'spiritualiteit'. Dat woord, afgeleid van 'spiritus', 'geest', verwijst naar de belevingskant van het geloof; meer naar 'geloven' als houding dan naar 'geloof' als set waarheden die 'geloofd', d.w.z. aanvaard, moeten worden.

Spiritualiteit, religiositeit, is er ook buiten de kerk, in de maatschappij. Mensen die – officieel – niet (meer) in God geloven 'doen' op hun manier aan religiositeit, aan 'flirten met God'.³ Overall is men op zoek naar de zin van het leven, naar antwoord op de vraag als: wat er 'achter' de dingen steekt, waarvandaan wij komen en waarheen wij eigenlijk op weg zijn. Daarbij shopt men evengoed bij het christendom als bij andere religies. De kerken staan voor de vraag of en hoe zij op deze algemene trend van spiritualiteit en religiositeit zouden moeten inspelen.

Eén van degenen die in dit verband van zich hebben laten horen was Jurjen Beumer. Hij werkte in Haarlem, sinds 1986 tot aan zijn overlijden in 2013, als pastor-directeur van wat sinds 1995 'Stem in de Stad' heet: een indertijd vanuit de hervormde gemeente opgezet, maar inmiddels mede door andere protestantse kerken en de Rooms-Katholieke Kerk ter plaatse gedragen, dus oecumenisch, diaconaal centrum. Hier ging het, onder Beumer's inspiratie, en gaat het nog steeds, volop om maatschappelijk engagement. Maar tegelijk wordt veel aandacht besteed aan spiritualiteit.

Beumer zelf heeft niet alleen in zijn eigen praktische werk in Haarlem maar ook in zijn vele publicaties beklemtoond dat die twee, engagement (voor een betere wereld én daarmee voor een andere kerk) én spiritualiteit, bij elkaar horen. Inzet voor maatschappelijke (en kerkelijke) vernieuwing zonder worteling in spirituele verdieping raakt in de kortste keren in ademnood, betoogde hij. En omgekeerd: spiritualiteit die niet uitmondt in maatschappelijk (en kerkelijk) engagement is gedoemd tot steriliteit. Hartstochtelijk zette Beumer zich in

voor mensen in de marge, voor mensen in nood: daklozen, vluchtelingen, asielzoekers. Hij werd daarbij pleitbezorger voor wat hij 'het nieuwe diaconaat' noemde, en was ervan overtuigd dat dit diaconaat centraal behoort te staan in het kerkelijk leven. Hij schroomde niet, van daaruit aan te geven dat het naar zijn mening anders moest, in kerk én theologie. Zijn diaconaal, maatschappelijk engagement betekende bepaald niet dat hij de kerk de rug toekeerde. Integendeel, hij wilde de (officiële!) kerk erbij betrekken. En tegelijk was hij, en werd hij steeds meer, juist in dat verband, vervuld van de noodzaak, 'bij te tanken' in het zoeken van de persoonlijke omgang met God. Daarbij ging hij steeds nadrukkelijker pleiten voor wat hij 'mystiek' noemde, en voor interreligieuze dialoog. Daarbij was hij ervan overtuigd dat christenen en anders gelovenden, anders religieus geïnteresseerden, elkaar nodig hebben. Terwijl hij toch tegelijk vasthield aan wat voor hem de kern van het christelijk geloof betekende.

Met deze opstelling nam hij in toenemende mate een tussenpositie in tussen maatschappelijke activisten en religieus geïnteresseerden. Hij deed dat als dienstdoend predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk, later: de Protestantse Kerk in Nederland. Zijn originaliteit en eruditie zouden hem zonder meer hebben gekwalificeerd voor een loopbaan als universitair docent of hoogleraar. Hij kende ook de drang naar studieuze bezinning. Hij heeft inderdaad enkele jaren, aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Kampen, een docentschap vervuld, in het vak evangelistiek (evangelie en cultuur), parttime, naast zijn praktische werk in Haarlem, dat ook in deze periode zijn hoofdtaak bleef. Maar in het academische milieu voelde hij zich niet op zijn plaats. Na enkele jaren gaf hij zijn docentschap in Kampen op om zich weer geheel en met enthousiasme aan zijn diaconaal-pastorale predikantswerk in Haarlem te wijden. Hij spaarde de kerk, de kerkelijke wereld, zijn kritiek niet. Maar zijn loyaliteit jegens de kerk zegde hij nooit op. Hij bleef putten, ook uit de rijkdom van de kerkelijke traditie, waardoor hij zich telkens weer gedragen wist. In dit boek zullen wij aandacht geven aan zijn levensloop, aan zijn werk en aan de ontwikkeling van zijn denken. Wat Jurjen Beumer ons heeft gegeven en nagelaten is te kostbaar dan

dat het in vergetelheid zou mogen raken. Het daagt ons uit. Het roept zeker ook kritische vragen op; vragen die wij niet zullen ontwijken. Maar juist zo kan het ons ook vandaag nog inspireren.

Persoonlijk heb ik Jurjen Beumer en zijn werk in Haarlem van nabij meegemaakt. Ik ontmoette hem voor het eerst in de zomer van 1986. Hij was in Haarlem beroepen als predikant voor wat toen heette: 'sociaal basispastoraat', als nieuwe werksoort betrekkelijk kort tevoren opgezet. Door bepaalde omstandigheden werd ik degene die hem kerkelijk in dit predikantsambt zou bevestigen. Dat gebeurde op 17 augustus 1986. Vanaf dat moment waren wij dus plaatselijke collega's. Weliswaar maar voor korte tijd; aan het eind van juist dat jaar werd ik benoemd tot secretaris-generaal van de Nederlandse Hervormde Kerk. Dat betekende mijn vertrek als predikant van Haarlem. Ik bleef echter in deze stad wonen. Mijn verhouding tot Jurjen Beumer ontwikkelde zich als een vriendschapsrelatie, die de jaren door in stand bleef. Dat ik op synodaal en landelijk niveau werkzaam was bleek daarbij geen belemmering; integendeel: Jurjen zag ook daarvan het belang in, al had hij er zijn vragen bij. En hij bleef mij bij zijn werk betrekken: gedurende de jaren van mijn werk bij de landelijke kerk en ook nog enkele jaren daarna maakte ik deel uit van het comité van aanbeveling van 'Stem in de Stad' zoals dat op Jurjen's initiatief werd gevormd. Zo, mede vanuit die persoonlijke betrokkenheid, geef ik hier rekenschap van hij voor kerk en theologie heeft betekend. Zoals gezegd: dat mag niet verloren gaan.

De kerken staan voor de vraag of en hoe zij op de algemene trend van spiritualiteit en religiositeit zouden moeten inspelen.

Eén van degenen die in dit verband van zich hebben laten horen was Jurjen Beumer. Hij werkte in Haarlem, sinds 1986 tot aan zijn overlijden in 2013, als pastor-directeur van wat sinds 1995 'Stem in de Stad' heet: een indertijd vanuit de hervormde gemeente opgezet, maar inmiddels mede door andere protestantse kerken en de Rooms-Katholieke Kerk ter plaatse gedragen, dus oecumenisch, diaconaal centrum. Hier ging het, onder Beumer's inspiratie, en gaat het nog steeds, volop om maatschappelijk engagement. Maar tegelijk wordt veel aandacht besteed aan spiritualiteit.

Beumer zelf heeft niet alleen in zijn eigen praktische werk in Haarlem maar ook in zijn vele publicaties beklemtoond dat die twee, engagement (voor een betere wereld én daarmee voor een andere kerk) én spiritualiteit, bij elkaar horen. Inzet voor maatschappelijke (en kerkelijke) vernieuwing zonder worteling in spirituele verdieping raakt in de kortste keren in ademnood, betoogde hij. En omgekeerd: spiritualiteit die niet uitmondt in maatschappelijk (en kerkelijk) engagement is gedoemd tot steriliteit. Hartstochtelijk zette Beumer zich in voor mensen in de marge, voor mensen in nood: daklozen, vluchtelingen, asielzoekers. Hij werd daarbij pleitbezorger voor wat hij 'het nieuwe diaconaat' noemde, en was ervan overtuigd dat dit diaconaat centraal behoort te staan in het kerkelijk leven. Hij schroomde niet, van daaruit aan te geven dat het naar zijn mening anders moest, in kerk én theologie. Zijn diaconaal, maatschappelijk engagement betekende bepaald niet dat hij de kerk de rug toekeerde. Integendeel, hij wilde de (officiële!) kerk erbij betrekken. En tegelijk was hij, en werd hij steeds meer, juist in dat verband, vervuld van de noodzaak, 'bij te tanken' in het zoeken van de persoonlijke omgang met God. Daarbij ging hij steeds nadrukkelijker pleiten voor wat hij 'mystiek' noemde, en voor interreligieuze dialoog. Daarbij was hij ervan overtuigd dat christenen en anders gelovenden, anders religieus geïnteresseerden, elkaar nodig hebben. Terwijl hij toch tegelijk vasthield aan wat voor hem de kern van het christelijk geloof betekende.

Met deze opstelling nam hij in toenemende mate een tussenpositie in tussen maatschappelijke activisten en religieus geïnteresseerden.